

Fulls de la **R**evista

Il·lustracions de Glòria Cortina

L'estratègia del trànsfuga

Xavier Cercas

En primer lloc vull donar les gràcies a Salvador Oliva per haver-me convidat a presentar el seu llibre. I no perquè *Fugitius* sigui un llibre excel·lent, que ho és, sinó perquè és de Salvador Oliva, que, a part de ser el meu amic i el meu mestre, és una persona a la qual jo dec moltes més coses de les que seria raonable exposar en un lloc i en un moment com aquest. Però aquí s'acaben els agraïments, perquè els asseguro que la gratitud no m'impedeix d'adonar-me que, en acceptar de presentar aquest llibre, m'he ficat en un bon embolic. I la raó d'això és simple: *Fugitius* és un llibre que presenta un munt de problemes absolutament fabulosos.

Només n'esmentaré dos. El primer d'ells és d'ordre genèric –vull dir, de gènere. Perquè, hi ha algú que sàpiga què dimonis és *Fugitius*? És un poema narratiu? És una novel·la en vers? És evident que el poema narratiu és un gènere històricament ben establert. Però, i la novel·la en vers? Poden existir novel·les en vers? Raymond Queneau, que era un savi, deia que sí, i si Queneau deia que sí, no seré jo qui digui que no. Però estan segurs que en realitat aquesta pregunta no ens ha de portar inevitablement a fer-nos una altra pregunta molt més elemental, però també molt més difícil de respondre: què és una novel·la? Personalment em sento incapaç de contestar

(Aquest és un fragment del text de la presentació del llibre *Fugitius*, de Salvador Oliva, que va tenir lloc el 15 de desembre de 1994 a la Llibreria 22).

aquesta última pregunta si no és en termes històrics o, més ràpidament, estrafent la definició de literatura que feia Guillermo Cabrera Infante —que és una mena de Raymond Queneau caribeny—; en cubà vindria a dir això: «Novela es todo aquello que se lee como tal». Dit d'una altra manera: si hi ha algun geni que sigui capaç de llegir la guia de telèfons de Girona com si fos una novel·la, jo estic disposat a admetre que la guia de telèfons de Girona és una novel·la. Però tomem-hi: és *Fugitius* un poema narratiu o una novel·la en vers? Durant força temps les meves respostes predilectes han estat dues. Primera: i jo què sé!. Segona: i a mi què m'importa! Ja sé que el pallissa de filòleg que porto a dintre no queda gaire satisfet amb cap de les dues respostes, però el lector que sóc abans que res —com, sospito, molts altres lectors del llibre— és la que jutja més sensata: al cap i a la fi, a qui importa el que un llibre sigui mentre sigui interessant, apassionant o simplement divertit? He de reconèixer, però, que últimament estic cada vegada més convençut que el millor que podria passar és deixar sense resposta aquesta pregunta i fomentar-la fins al punt que, a través d'una adequada campanya propagandística, la discussió sobre si *Fugitius* és un poema narratiu o una novel·la en vers substituïu en l'acceptació popular a la del possible final de *Poble Nou*. Des del meu punt de vista, això tindria diversos avantatges: en primer lloc, aconseguiríem que tothom llegís *Fugitius*, amb la qual cosa la gent descobriria amb sorpresa que és molt més divertit llegir una novel·la en vers (o un poema narratiu) que veure l'última entrega de *Aterrizo como puedas* o del mateix *Poble Nou*; en segon lloc, el Salvador ja no s'hauria de preocupar de si no sé qui li fa o no li fa un *shakespeare*, perquè amb els calés que faria amb el llibre no solament en tindria prou per mantenir les seves dues filles a Barcelona i per dedicar-se a fer una altra novel·la en vers (o poema narratiu), sinó també per convidar de tant en tant a sopar els amics (i especialment aquells que hem contribuït modestament a l'èxit del llibre presentant-lo en públic); i, en tercer lloc, i més important, la discussió sobre si *Fugitius* és un poema narratiu o una novel·la en vers, hàbilment col·locada pel Salvador i els seus amics en el centre del debat ja no literari, sinó intel·lectual i fins i tot vital d'aquest país, podria arribar a provocar entre nosaltres una saludable revolució dels costums, perquè a les discoteques i els bars de moda la gent podria deixar-se estar d'aquell suadíssim però encara utilitzat «Estudies o treballes?» i el podria substituir per la nova fórmula («Has llegit ja *Fugitius*? Què et sembla: és poema narratiu o novel·la en vers?»), que d'aquesta manera es convertiria no solament en l'única forma possible de demostrar que s'és més modern que ningú, sinó també, i com a conseqüència del fet anterior, en la contrasenya indispensable per tenir alguna possibilitat de lligar.

Deixem, doncs, sense resoldre el primer problema i passem al segon. Woody Allen explica en algun lloc que una vegada va anar a un curs de lectura ràpida; li van ensenyar el cèlebre

mètode Kennedy, que consisteix a llegir en diagonal, agafant només les paraules essencials del text; el mètode li va anar molt bé: la prova és que quan, després de llegir en un parell o tres d'hores *Guerra i Pau*, li van preguntar de què anava, no va dubtar: «Va de Rússia», va dir. Doncs bé, el principal perill que presenta la lectura de *Fugitius* és que el lector acabi amb una impressió de l'obra no gaire més precisa que la que en va treure Allen de *Guerra i Pau*; però no perquè sigui un d'aquests llibres que exigeixi un esforç brutal de concentració per desentranyar el sentit de cada frase (tampoc ho és *Guerra i Pau*, per cert), sinó exactament per la raó contrària. Personalment em considero un lector lentíssim, però la primera vegada que vaig llegir *Fugitius* ho vaig fer a una velocitat de vertigen, i no perquè m'interessés especialment l'argument, que també, sinó més aviat endut per la força del vers i, sobretot, de la rima. Naturalment, això és una forma més aviat enrevesada d'intentar definir la primera virtut d'aquest llibre: l'enorme fluïdesa amb què es llegeix. *Fugitius* aconsegueix d'una manera admirable el primer objectiu que, des del meu punt de vista, ha de perseguir la literatura: ser divertida. El problema arriba quan es confon la diversió amb la frivolitat, que són dues coses que, encara que els inquisidors de torn s'ho pensin, no tenen res a veure. Perquè, precisament perquè és abans que res un llibre enormement divertit, precisament perquè aconsegueix allò que semblava impossible, és a dir, que la poesia deixi de ser un art abstrús o insubstancial, apte només per a iniciats o per entretenir els ocis de les senyores pones, perquè programàticament vol retornar la poesia a qui legítimament pertany, és a dir, als lectors, i perquè parteix de la convicció que l'humor és l'única forma intel·ligent de veure el món i que la serietat és, en paraules de Lawrence Sterne, «la màscara que es posa el cos per amagar la putrefacció de l'esperit», per tot això *Fugitius* és qualsevol cosa menys un llibre frívol.

Jo diria més: *Fugitius* és un relat fonamentalment moral, que al seu torn és una expressió perfecta d'una visió del món, la del Salvador, també fonamentalment moral, perquè ja se sap que darrera un humorista s'hi amaga sempre un moralista (i aquest és un dels problemes de freqüentar massa el Salvador: per òsmosi, un comença també a parlar en vers). Ara bé, quan es tracta del Salvador val més oblidar-se del tuf de sagristia a què el Cristianisme ens ha acostumat a associar la paraula moral, que d'aquesta manera s'ha convertit en un seguit de constriccions que hem d'acatar per tal de guanyar-nos no sé quina gratificació ultra-terrenal. No: jo diria que la moral del Salvador és, almenys a *Fugitius*, gaire bé fonamentalment anti-cristiana o, si és vol, pre-cristiana: per a ell és bo allò que intensifica la vida, que l'estimula, tot allò que fa que la vida sigui més vida, tot allò que porta a la vida bona, que en el fons no és una cosa gaire diferent de la bona vida; en canvi, és dolent allò que fa disminuir la vida, que l'atenua, que l'apaivaga; en definitiva: tot allò que fa que la vida sigui més avorrida. Doncs bé, aquest nervi moral del llibre està sostingut pel narrador de l'obra; la invenció d'aquest

Georgia Carolina 95

narrador és, sens dubte, el gran encert de *Fugitius* des del punt de vista tècnic. Els teòrics dirien d'ell que és un *unreliable narrator*, que s'hauria de traduir més o menys com «un tio del qual no te'n pots fiar ni un pèl»; jo diria que més aviat és un puta i que, en una primera lectura pot enganyar més d'un (a mi mateix, sense anar més lluny). És un puta perquè, en reconstruir imaginativament, a partir del que coneix i del que li han explicat, un tros del seu passat —la història de la gent de la seva colla durant una època decisiva en la seva vida: el període de la transició—, ens vol fer creure que allò que explica és el que en realitat va passar. I això és absolutament fals: aquest paio menteix, és tendenciós i, sobretot, oculda dades fonamentals. Aquesta tensió entre el que de debò va passar, que no sabem però que podem intuir, més pel que calla que pel que diu el narrador, i el que el mateix narrador ens explica (o ens vol fer creure) que va passar, és central en l'obra i, si no la copsem a la primera de canvi (com em va passar a mi), correm el risc d'acabar la lectura del llibre exclamant, com vaig fer jo: «Déu meu, el que em temia: el Salvador és un optimista: no solament creu que el món progressa, sinó també que tots som bons per naturalesa» (gairebé un altre rodolí). Aquesta visió més o menys angelical del món és la que, en efecte, vol trametre el narrador, però darrera d'ella s'amaga una realitat molt menys afalagadora, que intuïm però que ell mai no arriba a dir i que és en el fons la que defineix l'obra. L'exemple més evident de tot això és la relació que el narrador, que és de Banyoles i es diu Salvador (aquesta rima és de l'Oliva), té amb un personatge que es diu Clara Pubill (un personatge que, com un dimoni —o un àngel— familiar, ja havia aparegut a la poesia del Salvador, a *El somriure del tigre* i a *Retalls de sastre*). En efecte, al llarg de tota l'obra el narrador, que roman a l'aguait, com un espectador aparentment imparcial, sense parlar pràcticament d'ell mateix, ens oculda la que potser és la dada fonamental del relat: que ell sempre va estar enamorat de la Clara Pubill, que potser encara ho està; això explica que li caigui la bava cada vegada que parla d'ella, que la defensi dels atacs de tothom, que odii el Jordi Raset, un homosexual reprimat i poeta egocèntric a qui maltracta cada vegada que pot perquè ell va maltractar la Clara; això explica, també, els seus atacs contra els fantasmes que ens fa veure el desig, i fins i tot, al meu entendre, explica que s'hagi posat a explicar la història que narra *Fugitius*. Si, en una primera lectura, arrossegats pel vertigen del vers, no ens adonem que un dels motius fonamentals que porta el narrador a explicar la història que està explicant és justament evocar i potser explicar-se ell mateix la seva relació amb la Clara, haurem deixat escapar sens dubte una de les claus fonamentals —encara que no l'única— que governen el llibre. Abans he parlat del nervi moral que sosté *Fugitius* i he

sugerit que això es tradueix en una actitud decididament vitalista, que d'altra banda és constant a tota la poesia de Salvador Oliva. Afegiré ara que no seria difícil reconèixer en *Fugitius* molts dels temes familiars als lectors de la poesia del Salvador, des de la necessitat d'acceptar la complexitat de les relacions humanes i d'actuar en conseqüència, o la voluntat d'aconseguir una autonomia moral que ens permeti alliberar-nos de qualsevol crossa ideològica, ja sigui política, moral o intel·lectual, per poder anar pel món obeint només els dictats de la pròpia consciència, fins als sarcasmes sagnants a costa de la inèpcia del món universitari i dels personatges que l'habitarem, passant per la reflexió sobre la satisfacció del desig com a instrument apte per accedir a la plenitud vital o la concepció de l'amor com a forma privilegiada de percepció del món.

Bé: com que no vull abusar de la seva paciència no diré res sobre aquells xafarders que volen veure en *Fugitius* una història en clau, una qüestió que seria prou interessant d'examinar, ni tampoc sobre l'encaix entre la Història en majúscula, és a dir, la història col·lectiva, i la història en minúscula, és a dir, la història privada dels personatges de *Fugitius*, ni sobre la naturalesa constantment autoreflexiva de l'obra o sobre les curioses

connexions que presenta amb novel·les recents de determinats novel·listes castellans que, amb una barreja d'ironia i de nostàlgia, han tornat també recentment al període de la transició per passar comptes amb la pròpia generació i, sobretot, amb el propi passat —que és, també, en darrer terme, el que fa el Salvador al seu llibre. Hi ha, però, una qüestió que no puc deixar de banda, perquè al meu entendre afecta no solament al sentit últim de *Fugitius* sinó, sobretot, el mateix Salvador.

Cap al final del llibre, la Clara Pubill i el narrador tenen una discussió sobre el fet de fugir, sobre la vida fugitiva. La Clara, pobreta, amb el seu Cristianisme passat pel túrmix del marxisme (aquest cop la rima és del Salvador), sosté que s'han d'acceptar les coses tal com vénen, que s'ha d'acceptar el sofriment amb resignació perquè, diu, «qui fugi del mal, el mal l'enxampa»; el narrador, en canvi, afirma que s'ha de fugir constantment del sofriment, de la vida pobra i insuficient, que s'ha de portar, per tant, una vida fugitiva, perquè, diu, «qui mai no fugi del mal, el mal l'ateny». Deixem de banda ara el sentit que aquesta discussió, que el Salvador és prou hàbil per no resoldre amb una fàcil moralina que ofereixi una fàcil explicació al títol del seu llibre, té en la narració; el que m'interessa destacar és que aquesta defensa que fa el narrador, que no per res es diu Salvador (una altra rima), de la vida fugitiva no pot ser més sospitosa. Perquè a veure si ens aclarim d'una vegada: fugitiu, molt bé, però qui és aquí l'autèntic fugitiu? En una miscel·lània publicada fa uns anys per Jaume Vallcorba amb motiu del desè aniversari de la fundació dels Quaderns Crema va aparèixer un text de Salvador Oliva que es titulava «Instància». Era, és clar, una instància, amb tots els ets i uts del gènere, però —com no!— feta en vers, que és l'única forma que el Salvador coneix de dir les coses que de debò l'interessen; allí, entre altres coses, deia el Salvador:

Ítem cinquè: que havent trobat/la generació que li ha tocat/(després d'haver-ne descomptat tots els pallassos,/que no són pas escassos)/tan rica de poetes i escriptors/tan genials i encantadors,/el sotassant creu

que ell, francament,/s'hi sent més aviat desajustat i esquiu/(i doncs, per demostrar el seu desajust,/adjunta un document/explicatiu);/Ítem sisè: i que no troba just/que hi hagi de pertànyer així, per força/sense poder mai tòrcer/, com si tots fóssim bens/uns esdeveniments tan aliens/a la pròpia voluntat,/Sol·licita/que literalment sigui traslladat,/a la collita/de l'altra generació posterior,/la que comença amb Quim Monzó,/i allí sigui acceptat/no pas entre tots ells (alguns l'irriten tant com els més vells)/ni pas sense prometre que no hi voldrà fer nosa,/per la qual cosa/ja es compromet des d'ara/a rentar-se la cara/de tots els signes del seu temps.

Senyores i senyors, com ho senten: el Salvador demanava l'ingrés a la pròxima generació, és a dir, a la meva. No cal dir que el vàrem rebre amb els braços oberts, no solament perquè era un gran fitxatge, sinó sobretot, sospito, perquè la seva sol·licitud venia a confirmar una idea que molts veníem covant secretament des de feia molt de temps: que nosaltres érem molt més ben parits, des de tots els punts de vista, que els membres de la generació anterior. Si no, de què el Salvador se'ns hauria volgut afegir? Sembla evident, vist a la llum d'aquesta instància, que el llibre del qual parlem avui no és sinó la presentació en societat d'aquest jove escriptor de la nova generació que també es diu Salvador Oliva: d'una banda, *Fugitius* conté, com deia abans, un balanç desencantat i no pas poc crític de la generació a què pertanyia fins fa poc l'autor, de la qual es despedeix amb satisfacció, però no sense alguna recança (si s'hi fixen bé, aquells versos que, a la «Instància», deien que el poeta «ja es compromet des d'ara/a rentar-se la cara/de tots els signes del seu temps» no feien sinó anunciar el propòsit central de *Fugitius*, que és així una mena de *borrón y cuenta nueva*); però és que, a més a més, i d'altra banda, amb aquest deliberat i irònic exercici d'anacronisme que és publicar un llarg poema narratiu (o una novel·la en vers) el 1994 el Salvador opta decididament per col·locar-se a l'avantguarda de l'avantguarda dels joves escriptors. Tot això, diran vostès, és fantàstic, però jo, després de donar-hi moltes voltes, no n'estic tan segur. Perquè he arribat a la conclusió que d'aquí a deu o quinze anys, quan nosaltres en tinguem més de quaranta i haguem ja demostrat a bastament que som tan babaus o pocasoltes com els membres de la generació anterior, estic segur que en la miscel·lània on el Jaume Vallcorba celebri els vint anys de l'editorial, o en qualsevol altre lloc, el Salvador tornarà a publicar una altra instància demanant que l'admetin a la nova generació que acaba d'aparèixer, plena de jovenets que, com nosaltres ara, perquè encara no han fet res, encara no s'han pogut equivocar i, per tal que l'admetin en ella, és capaç de publicar tres-mil tres-cents alexandrins dedicats a explicar les misèries de la generació que acabarà d'abandonar, és a dir, de la meva. Algú dirà que el que el Salvador busca és el secret de la joventut eterna. És evident. Però jo torno a la meua pregunta: fugitiu, molt bé, però, qui és aquí l'autèntic fugitiu? Per tal de venjar-me per avançat del que inevitablement ha de passar d'aquí deu anys, ofereixo la meua resposta per desemmascarar d'una vegada per totes Salvador Oliva. El Salvador no és exactament un fugitiu; és una cosa molt pitjor: és un trànsfuga.